

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

4|2016

Rusínské děti v Praze | Čop, město na pomezí | Podkarpatští Rusíni
v stalinském ráji | Rodina Pavlovičů hraje fotbal | O národní identitě
Rusínů v českých zemích | Kniha o dějinách Podkarpatské Rusi |
Vzpomínky Magdalény Lavrincové | Fotbalisté a trenéři z Podkarpátí |
Přivítáme kytaristu Štěpána Raka

Příznivě rušno

Náš přispěvatel Jan Roman v tomto čísle píše, že podle něj bude letošní rok pro podkarpatské Rusíny možná přelomový. Dodáváme, že nejen pro podkarpatské. Kolem rusínské národnosti je i u nás v Česku docela rušno, a zdá se, že příznivě. Vedle „rychlých viz“, o nichž jsme psali dříve, ožívá i národnostní ruch. Malé děti rusínských rodičů se začaly scházet v pražském Domě národnostních menšin, aby se s pomocí rodičů i odborníků učily rusínským slovům, písničkám a říkadlům. Etnolog a historik Andrej Sulitka se v rámci svého profesionálního zájmu o národnostní menšiny výrazně věnuje rusínskému etniku, národní identitě, aktivitám Rusínů žijících v Česku. Uskutečnil výzkum, zpracoval závěry a koncepčně i konzultačně se podílí na rusínském tématu. Jan a Magdaléna Rychlíkovi vydali podnětnou historickou publikaci Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918–1946.

Respektovaná organizace Post Bellum, která v rámci svého stěžejního projektu Paměť národa shromažďuje vzpomínky pamětníků klíčových momentů 20. století, uspořádala v Praze výstavu věnovanou osobnostem menšin. Při té příležitosti mě napadlo znovu se podívat do jejich rozsáhlého archivu. Zkuste se sami přesvědčit, kolik je tam zajímavých i vzrušujících příběhů Rusínů, kteří mají něco společného s českými či československými dějinami! (Jenže to jsou vlastně všichni, nejen díky dvěma desetiletím společné historie, ale – jak například dokládá ve své knize historik Jan Rychlík – už od 19. století. A leccos společného máme i dnes.

Přejeme vám krásné Vánoce a mnoho dobrého v příštím roce!

AGÁTA PILÁTOVÁ

POZVÁNKA

Zveme vás
na setkání se světoznámým
kytaristou a skladatelem
ŠTĚPÁN RAK
MEZI SVÝMI
v úterý 24. ledna 2017
v 17 hodin
v Domě národnostních menšin
v Praze 2, Vocelova 3

DALŠÍ POZVÁNKA
viz strana 2

Foto: Dana Kyndrová

Zima na Podkarpatské Rusi

Svatba a křtiny v Koločavě? Proč ne?

René Kočík je novinář, šéfredaktor Týdeníku Rozhlas, a taky aktivista společnosti Člověk v tísni. S ní často jezdí na území bývalé Podkarpatské Rusi, které je dnes součástí Ukrajiny. Jezdí ale i do jiných, často trpících, válkou zbitých oblastí této země. Situaci, která panuje v současné době na Podkarpatské Rusi, ale třeba i v Donbasu, tak zná velice dobře.

Povídáme si spolu nejdřív o tom, kde se vzal jeho (opravdu hodně vřelý) vztah k Podkarpatské Rusi a lidem, kteří odtud pocházejí.

Pokud vím, k Podkarpatské Rusi jste se dostal přes skauty!

Ano, je to už dvaadvacet let, ten čas ohromně letí. V roce 1994 jsme s partou skautů vyrazili na klasický čundr nebo, chcete-li, expedici, na Podkarpatskou Rus. A tenhle nevinný výlet je vinen tím, že se o oblast Podkarpatské Rusi zajímám. Že je objektem mého nejen turistického, ale i profesního zájmu.

Jste rodem Valach a Valašsko je nádherný kraj trochu podobný Podkarpatské Rusi. Nemá vaše láska k Podkarpatské Rusi něco společného i s tou přírodou?

Samozřejmě! U nás, na mém rodném Valašsku, Karpaty končí a každý, kdo pochází z Karpat, má touhu projít celý karpatský oblouk, tedy ten hřbet od Valašska do Valašska. To zname-

ná od rumunského Karpatska přes ukrajinské poloniny, podkarpatské hory a Slovensko až na Valašsko. Takže ano, Karpaty jsou v tom mém vztahu důležité, a právem.

Vy jste se pak vydal, podnícen zájmem o kraj Podkarpatska, na ukrajiniistická studia.

Ano. Původně jsem studoval novinářinu, a tou se de facto živím. Po pár letech jsem si k ní přibral ještě ukrajiniistiku, kterou jsem studoval v Praze i v Kyjevě. Tohle rozšíření mi přišlo vhod. Myslím si, že novinářem může být v zásadě každý, kdo ovládne řemeslo, ale ten, kdo má nějaký odborný základ nebo orientaci, je vždycky ve výhodě. I studia ukrajiniistiky mi hodně dala.

Pokračování na straně 3

POZVÁNKA

Zveme vás
na novoroční setkání Rusínů v Praze
v sobotu 14. 1. 2017 v 17 hodin
v Domě národnostních menšin Praha 2,
Vocelova 3
Součástí podvečera bude
krátké vystoupení dětí z rusínského
dětského centra spolku Rusíni.cz
a další kulturní program

Rusínske deti v Prahe

Myšlienka, že založíme rusínske detské centrum v Prahe, nás napadla na začiatku roku 2016. Uviedomujeme si, že existencia nášho národa leží v rukách rusínskych rodičov a detí. Preto sme oslovili niekoľko matiek, členiek spolku Rusíni.cz – rusínska iniciatíva v ČR, a ponukli im možnosti zapojenia do našej

Foto: autor

Rusínske deti v Domě národnostních menšín

spolkovej činnosti aj prostredníctvom ich ratolestí. Nápad sa stretol s veľmi pozitívnou odozvou.

Prvotné stretnutia boli spontánne. Kladli

sme dotazy, deti sa navzájom zoznámali. S postupom času sa do aktivít detského krúžku začali pridávať elementy metodiky určené výlučne pre rusínske deti predškolského veku. Sú nimi napríklad rusínske riekanky, piesne, slová, zvykoslovie apod. Snažíme sa i takouto formou brzdiť tlaky markantnej asimilácie nášho etnika s väčšinovou spoločnosťou. Do činnosti sa tiež snažíme zapájať odborníkov z pedagogických či umeleckých kruhov, no hlavne samotných rodičov.

Pred nedávnom nás napríklad navštívila Marcela Prislupčáková Ruňaninová, riaditeľka rusínskej základnej školy v Kalnej Roztoke na Slovensku, ktorá rodičom ukázala metodiku a spôsoby pri vedení kroužku, motivačné elementy výuky, ktoré aplikovala priamo na hodine s deťmi.

Uvedomujúc si etnické, jazykové a kultúrne špecifiká výuky sa snažíme v deťoch nenútené prebudiť hlavne záujem o svoj pôvod, kultúru či jazyk. O to viac sme radi, že vidíme reálnu odozvu vo forme zapájania sa rodičov do organizácie. Uvedomujú si, že len aktívnou spoluúčasťou samotných Rusínov – rodičov a ich detí – môžeme prebudiť záujem, chcenie a ďalšiu motiváciu k tomu, aby sa hlásili k svojej národnosti, a aby sa náš jazyk zachoval aj po ďalšej generácii.

MARTIN VELIČKO

Ocenění pro Ivana Latka

V Praze proběhla koncem září konference určená (nejen) pro české krajany žijící v zahraničí. V pravidelných dvouletých intervalech ji pořádá Mezinárodní koordinační výbor zahraničních Čechů, letos pod názvem Krajane a problém identity. V rámci konferencí jsou tradičně předávána ocenění za dlouholetou činnost pro krajanské komunity. Letos byl mezi oceněnými také kraján z Podkarpatské Rusi, náš dlouholetý spolupracovník Ivan Latko, zakladatel a předseda Klubu T. G. Masaryka v Užhorodě. Ivan Latko dlouhodobě propaguje v současné Zakarpatské oblasti Ukrajiny českou a slovenskou kulturu i československé tradice. Mimo jiné organizuje výuku českého jazyka, vydává publikace s tematikou Podkarpatské Rusi včetně reedice knih z meziválečného Československa a iniciuje umístění pamětních desek a bust připomínajících české a slovenské stopy na Podkarpátí. **jě**

Nové zpracování dějin Podkarpatské Rusi

Renomovaný historik a vysokoškolský pedagog Jan Rychlík společně se svou paní, etnografkou Magdalénou Rychlíkovou, vydali zásadní publikaci **Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918–1946**. Rychlík se dlouhodobě specializuje na dějiny 19. a 20. století.

Aktuální publikace autorské dvojice se zaměřuje na konkrétní období, nicméně pojímá daný časový úsek v souvislostech. Už úvodní části prozrazují erudovanost a důkladnost autorů. Pojednávají o okolnostech vzniku názvu Podkarpatská Rus. Podobně podnětně jsou zpracovány i pasáže o jazykové otázce, o rusínské národnosti atd. Text shrnuje fakta, vyslovuje názor, tudíž nabízí čtenářům i náměty k diskusi.

K souvislostem, do nichž kniha zasazuje období první republiky, patří i stručný, ale hutný a výstižný historický přehled (např. kapitola Politické zápasy uherských Rusínů před rokem 1914). Zde stojí za uznání zajímavá pasáž věno-

vaná politickému působení Adolfa Dobrjanského. Dobrjanský mj. už v bouřlivých revolučních letech poloviny 19. stol. požadoval, aby Rusíni byli uznáni jako samostatný národ.

K pozitivům knihy patří i pozornost věnovaná soudnímu procesu v Marmarošské Sihoti r. 1913 a protestům Masaryka či Klofáče proti odsouzení pravoslavných představitelů. Také další části knihy přinášejí seriózní a podnětné zpracování faktů i dějinných souvislostí. (Např. kapitola Otázka Podkarpatské Rusi jako mezinárodní problém.)

Publikace je v nejrozsáhlejší části zabývající se obdobím od r. 1919 členěna podle témat: Začlenění Podkarpatské Rusi do Československa, Správní a politický vývoj, Hospodářský vývoj, Školství, jazyková otázka a kulturní vývoj. Zahrmuje i další, „postčeskoslovenský“ osud země (oddíl Na cestě k sovětskému Zakarpatsku). **ap**

KRÁTCE ODEVŠAD

* **Nejnovejší publikace**, které vydává Společnost přátel Podkarpatské Rusi, můžete nadále u nás objednávat. Kniha receptů Prostředí na Podkarpatské Rusi, kterou sestavila Dagmar Březinová, stojí 150 Kč. Zároveň oznamujeme, že došlo k výrazné slevě dvou předchozích titulů: Gentleman trávníků a školních tříd (od T. Piláta) nyní za 60 Kč a Cesty a křižovatky (S. Ma-thauserová) na 90 Kč. Seznam všech publikací najdete na www.podkarpatskarus.cz/knihy.

U objednávek od 300 Kč neúčtujeme poštovné ani balné. Objednávejte na adrese SPPR, viz tiráž, nebo pro rychlejší doručení na adrese:

Jiří Havel, Rostislavova 11, 140 00 Praha 4, j.v.havel@seznam.cz

* **Členské příspěvky**, pokud je ještě nemáte urazené, zaplaťte prosím do konce roku. Číslo účtu je 12939111/0100; nebo můžete poslat také složenkou na adresu: Dům nár. menšín, SPPR, Vocelova 3, Praha 2, 120 00.

* **Fedor Vico**, náš spolupracovník a rusínský výtvarník a karikaturista, představoval v říjnu 2016 své karikatury v Prešově na výstavě kresleného humoru Zlatý súdok. Konala se v prezidentském pivovaru Viktoria. Vicovy kresby jsou – kromě stránek našeho časopisu – nadále

k vidění také v BUMerangu, který je vkládán jako samostatná příloha do slovenského deníku Šport každou druhou sobotu. Nejnovejší vyšel Bumerang č. 24/ 2016,

* **Dagmar Brázdová** z Červeného Kostelce, častá návštěvnice Podkarpatské Rusi, pojímá své zájezdy za pamětihodnostmi regionu velice kreativně. V rámci Muzejní noci v červnu 2016 představila své snímky návštěvníkům DNM Ze svých aktuálních cest opět připravila vizuální prezentaci s textovým doprovodem, nazvala ji Procházka po Koločavě. Věříme, že najdeme příležitost, jak ji představit i u nás. **ap**

Svatba a křtiny v Koločavě? Proč ne?

Dokončení ze strany 1

Při studiu i svých cestách jste potkávali a potkáváte hodně Rusínů, ať už na Podkarpatské Rusi nebo u nás v Česku. Jací podle vás jsou?

Hrdí, pokorní, pracovití, se smyslem pro tradici. To jsou vlastnosti, které se v naší společnosti vytrácejí či nejsou tak akcentovány, ale tihle lidé z hor si stále uchovávají, jsou pro ně autentické. A nejde jen o Rusíny z Podkarpatské Rusi, týká se to i těch z východního Slovenska.

Hlásí se Rusíni na Podkarpatské Rusi k rusínské národnosti – a cítí nějakou, byť dávnou souznělost s Československem?

Určitě, o tom není sporu. Ta země byla vždycky pod Karpaty, ne „za“. Jestliže dnes patří k Ukrajině, je to administrativní fakt, ale mentálně, historicky i kulturně patří jinam, těch spojnic s naší oblastí je tu celá řada. Nejenom vzpomínky na období první Československé republiky – hlavně v generace, která bohužel postupně odchází, ale i současnost: mladí lidé z Podkarpatské Rusi odcházejí do Česka za prací, usazují se tu, zakládají rodiny a vytvářejí rusínské spolky. Komunikace mezi našimi zeměmi probíhá velmi intenzivně.

A jistě cítí ono velmi důležité vědomí, že v tom spřízněném prostředí mohou třeba studovat nebo pracovat. I trvale žít.

Prostředí, kam přijíždějí a vědomí, že tu existuje jakýsi právní řád, systém, kde se lze uplatnit, to všechno bylo vlastně i motivací slavného Majdanu, revoluce důstojnosti v roce 2014. Tehdy to nebyla touha po Evropské unii, ale po hodnotách. I v tomhle ohledu je jejich napojení na západní kulturu a tradici silné. Samozřejmě v západní části Ukrajiny více, než v ostatních oblastech země. I díky tomu, že dnešní Zakarpatská oblast kdysi přináležela k Československu, k československému střeoevropskému prostoru s jeho hodnotami.

Jak se Rusínům, kteří u nás v současnosti studují či pracují, daří začleňovat do našich struktur?

Dobře, oni jsou prostě jedni z nás. Tady není cítit žádný velký rozdíl mezi Rusínem, Moravánem nebo Čechem. Jak jsem řekl, Rusíni jsou lidé se střeoevropskými kořeny, to je prostě cítit. Když je srovnáme s lidmi z jiných částí Ukrajiny, tak tam ten rozdíl je, a je poměrně silný. Mezi Rusínem, Čechem a Moravánem ale já osobně žádný velký rozdíl nedělám.

Česká vláda se na naléhání podnikatelů snaží právně ulehčit pobyt a práci lidí z Podkarpatské Rusi, například zjednodušením vízových formalit. Je to správné – a daří se to?

Je to navýsost správné. Jestli se to ale daří, tím si nejsem jist. Často mluvím s lidmi, kteří se u nás snaží uplatnit na pracovním trhu, a oni vyprávějí, čím vším musejí při administrativních procedurách projít. Není to nic snadného. A samozřejmě to nahrává různým korupčním schémátům. Osobně jsem pro co nejjednodušší víza pro lidi z Ukrajiny, kteří zde chtějí pracovat.

Foto archiv René Kočík

„Je klid a mír nad Koločavou...“ zpívá skupina Traband o tomto krásném kraji. Může tu však být i pěkně rušno, třeba když měl letos křtiny malý Mikuláš Kočík.

O Rusínech se mluví jako o mlčící menšině, jako o lidech, kteří jsou spíš zticha a za svá práva se moc neberou. Dokonce jeden z našich spolků se jmenuje Rusíni.cz – mlčící menšina. Proč se, podle vás, nazvali zrovna takhle? To rozhodně není jenom recese...

Je v tom historická zkušenost. Myslím si, že ten národ měl natolik těžké, že ona pokora a skromnost vyrůstají i z toho, čím v minulosti prošel. Ale každý národ má právo přihlásit se o to, co mu patří. I mlčící menšina by se měla někdy ozvat.

Jak jste se dostal k činnosti ve společnosti Člověk v tísni a ke konkrétním aktivitám na Ukrajině – včetně území bývalé Podkarpatské Rusi?

Je to u mě jistá splátka dluhu téhle zemi, sympatie vůči ní a lidem, kteří tu žijí. K tomu, co v Člověku v tísni dělám, jsem se dostal asi před dvěma lety, kdy vrcholila revoluce na kyjevském Majdanu. Tehdy jsem byl jako doprovod a překladatel v týmu českých lékařů. Tenhle tým se staral o zraněné a zajišťoval jejich převoz do českých nemocnic v rámci programu MEDEVAC. V Člověku v tísni jsem následně zůstal. Pomáhal jsem budovat humanitární misi na východě Ukrajiny poté, co se tam rozhořel válečný konflikt. V současné době se věnuji projektům spojeným s lidskými právy. Snažíme se upozorňovat na případy ukrajinských občanů, kteří jsou protiprávně drženi v Ruské federaci. Je jich asi třicet, tedy nikoliv pouze známá pilotka Savčenkova nebo režisér Sencov. Pomáháme tu budovat občanskou společnost a nezávislá média. Zejména na východě Ukrajiny s tamními novináři nezávislými na oligarchických penězích budujeme redakce a v případě zájmu je profesně školíme. Jak jsem řekl, tuhle činnost beru jako splátku zemi, která mi mnohé dala.

Jak vidíte současnou rusínskou nebo rusínsko-ukrajinskou kulturu na západě Ukrajiny?

Tá kultura je velice silná. Protože mám vztah k literatuře, vnímám ji především přes psané slovo. Musím říct, že boom mladých autorů na

západě Ukrajiny, v dnešní Zakarpatské oblasti, je nevidaný. Jakákoliv literární čtení jsou hojně navštěvována, desítky, spíše stovky lidí si chodí poslechnout své oblíbené autory. Před tamní kulturou smekám.

Vy sám se podílíte na kulturním festivalu Nikoly Šuhaje na Podkarpatské Rusi, že?

Tenhle festival byl původně zamýšlen jako jednorázový, na podporu fenoménu Nikoly Šuhaje v podkarpatské Koločavě. Poprvé jsme ho s přáteli zorganizovali téměř před dvaceti lety, v roce 1997. Po prvním ročníku ale nezahynul, ujali se ho lidé z Koločavy a doslova vypiplali už zmíněnou dvacetiletou tradici. Největší zásluhu na tom má ředitelka koločavského Muzea Ivana Olbrachta Natálka Tumarec. Dnes už se dávno nejedná jen o připomínku Nikoly Šuhaje a Ivana Olbrachta, ale je to ryze folklórní festival podkarpatské Verchoviny. A jelikož se na Podkarpatské Rusi mluví všemi možnými jazyky, i na tomhle festivalu je možné slyšet pestrou jazykovou směs, rusínštinu, ukrajinštinu, maďarštinu...

Závěrem trochu osobně. Ženíl jste se a syna jste s manželkou křtili na Podkarpatské Rusi, právě v Koločavě. Proč?

A proč ne? (smích) Ale vážně. Můj vztah k podkarpatské oblasti je velmi silný. Když jsme přemýšleli s mojí současnou manželkou, kde pokřtít syna, padla volba právě na Koločavu. A jelikož jsme tenkrát ještě nebyli svoji, vzali jsme to systémem dva v jednom.

Žádná rusínská sláva se neobejde bez hudby. Máte nějakou oblíbenou píseň?

Nejdřív neřeknu píseň, těch mám v oblíbené moc, ale zmíním jméno jedné zpěvačky. Je to Maria Mačoškova. Měl jsem štěstí, že jsem ji na řadě rusínských akcí – včetně světových kongresů – mohl slyšet naživo, a zpívá opravdu fantasticky! A pokud zmínit písničku, tak jednu, kterou právě Maria Mačoškova zpívá, Horila sosna palala. Je to krásná písnička, ke které se Rusíni hlásí, a hlásí se k ní možná i Ukrajinci – ale to je, koneckonců, jedno.

AGÁTA PILÁTOVÁ, TOMÁŠ PILÁT

Etnická identita Rusínů v České republice

Etnolog a historik ANDREJ SULITKA se dlouhodobě zabývá problematikou rusínské národnosti, zvláště otázkami souvisejícími s menšinou žijící v České republice. Jedním z výstupů jeho vědecké práce je i aktuální studie, která letos vyšla v časopise Český lid (přesný údaj o publikaci je v závěru tohoto textu). Vycházel přitom mj. z výzkumu, který při této příležitosti uskutečnil. V tomto a následujících číslech PR postupně uveřejníme se svolením autora nejdůležitější kapitoly této významné stati. Rovněž s jeho svolením vypouštíme v tomto výtahu některé odkazy. Úplné znění najde čtenář ve zmíněném periodiku.

Rusíni jako národnostní menšina v ČR

Rusínská národnostní menšina zaujímá ve skladbě národnostních menšin České republiky specifické místo. O Rusínech v českých zemích totiž nevytvářejí oficiální statistické ukazatele ze sčítání lidu v letech 1921 až 1980. Po druhé světové válce v období komunistického režimu bránila též řada politických důvodů uvádět samostatně rusínskou národnost. Rusíni si tak vybojovali své vlastní národnostně menšinové postavení až po listopadu 1989. Na Slovensku se jasně vymezili vůči ukrajinské menšině, vytvořili samostatné rusínské menšinové organizační struktury a rozvinuli nejen vlastní spolkovou činnost, ale především v rámci slovenské menšinové politiky položili institucionální základy celého spektra rusínské menšinové kultury (Gajdoš a kol. 2001; Plišková 2008), rusínského jazyka a školství (Plišková 2008) a rovněž náboženského života v souvislosti s rehabilitací řeckokatolické církve (Timkovič 2006). Reflexe tohoto vývoje se v menšinovém životě Rusínů v českých zemích projevila jen v omezené míře. Jejich menšinové zájmy po Listopadu 1989 zprvu hájila pouze SPPR.

Rusíni teprve od roku 1991 využívají při sčítání lidu možnost svobodné volby deklarování národnostní příslušnosti. Následující sčítání lidu v letech 2001 a 2011 ukázala, že počet přihlášených se k rusínské národnosti má výrazně klesající tendenci. Proto zástupci tradičně usídlené rusínské menšiny uvítali vznik nového spolku, který přináší do stávajícího rusínského společenství oživení činnosti, zvláště rozšíření dosavadní institucionalizované spolkové základny. Poukazují přitom na rozpor, který vnímají mezi výsledky sčítání lidu a kvalifikovanými odhady, podle kterých je počet Rusínů v ČR mnohonásobně vyšší. Zástupci SPPR ve spolupráci s organizací Rusíni.cz se tak snaží aktivizovat nejen členskou základnu obou spolků, ale i neformálních uskupení českých či jiných sympatizantů, kteří s ohledem na vztah k bývalé Podkarpatské Rusi podporují program českých Rusínů.

V Česku se Rusíni postupně začlenili do skladby národnostních menšin v 90. letech 20. století. Zástupce Rusínů (člen SPPR) se stal členem Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin a následně po přijetí tzv. menšinového zákona je od roku 2001 rusínský zástupce i členem Rady vlády pro národnostní menšiny, poradního orgánu vlády pro otázky týkající se národnostních

menšin a jejich příslušníků. Podobně jako ostatní národnostní menšiny mají Rusíni v současnosti svého zástupce v resortních orgánech pro národnostní menšiny a rovněž Výboru pro národnostní menšiny Zastupitelstva hl. m. Prahy. Obě rusínské organizace sídlí spolu s ostatními menšinovými spolky v pražském Domě národnostních menšin a využívají jeho prostory na pořádání vlastních akcí nebo participují na multikulturálních společných pořadech menšin. Navzdory institucionálnímu ukotvení rusínské národnostní menšiny ve struktuře orgánů veřejné správy provází však Rusíny stálý proces vymezování se ve vztahu k příslušníkům ukrajinské a slovenské národnosti a stvrzování vlastního menšinového postavení.

Deklarování rusínské národnosti, komponenty etnické identity

Přináležet k rusínské národnostní menšině považují respondenti všech věkových kategorií za významnou, a to i v případě sympatizantů SPPR české národnosti. Rozdílné je ale nahlížení na zdůrazňování národnostní příslušnosti v soukromém a veřejném životě. I když převažuje důraz na uchování rusínství v rodinném životě, akcentuje se, že by příslušníci menšiny neměli svou národnostní identitu skrývat ve veřejném prostoru. Z výzkumného vzorku rusínských respondentů vyplývá, že v jejich kolektivním vědomí existuje představa, že nerozlišování postoje v soukromém a veřejném životě přispívá k aktivnějšímu přístupu k uchování kulturních tradic a mateřského jazyka.

Deklarování rusínské národnosti spojují respondenti nejčastěji s příslušností k řeckokatolické církvi. Rusíni se hlásí rovněž k pravoslavné, ale i jiným církvím (nevyklučuje se též postoj bez vyznání). Z hlediska občanství respondentů (ČR nebo SR) se neprojevují rozdíly v postojích k náboženskému vyznání. Obecně Rusíni přikládají církevním institucím důležitou roli, protože na liturgický kalendář se váže cyklus výročních obřadů, který je vnímán jako součást jejich menšinového života. Při výzkumu se respondenti vyhýbali tématu rodinného obřadového cyklu (narození, svatba, pohřeb), ale reagovali na otázku o dodržování zvyků na Vánoce a Velikonoce (příprava svátečního jídla a stolování na Vánoce a Velikonoce, svěcení velikonočních jídel – paschy apod.). Rusínští imigranti ze Slovenska slaví tyto svátky podle

gregoriánského kalendáře, ale nevyklučuje se možnost připravit skromnější oslavu (bez dárek) i opakovaně podle juliánského kalendáře. Praktikování zvyků vnímají jako rusínské, což se týká zvláště vánočního a velikonočního obyčejového cyklu.

Respondenti z členské základny Rusíni.cz i SPPR v průběhu řízených rozhovorů uváděli, že zvyky dodržují po rodičích Rusínech nebo i Čechách, kteří žili v meziválečném období na Podkarpatské Rusi. O Vánocích na Štědrý den drží půst dle tradice východní církve. Štědrovečerní večere (Svjatý večur) začíná modlitbou, zpívají se koledy (koljadky). Důležitou součástí jídelníčku představují moučná jídla, hlavně pirohy s různou náplní, ale i ryby.

Zástupci spolku Rusíni.cz zdůrazňovali, že využívají možnost slavit Vánoce hlavně v prostředí původního domova na Slovensku. Pokud zůstávají s rodinou v českém prostředí, jídla servírovaná na štědrovečerní večeri by se měla co nejvíce přiblížit stolování v původním domově. Podle respondenta střední generace s vysokoškolským vzděláním mají pod stolem malý svazek sena, na stole med, oplatku, česnek apod. Před večerí si každý člen rodiny umyje obličej ve studené vodě a pak se všichni shromáždí ke společné modlitbě, následuje zpěv koled (koljadky). Pod ubrusem na stole jsou peníze. Skladba štědrovečerního jídla: zelná či kyselá polévka s uškami (malé pirožky plněné hřibky), moučná jídla mačanka a bobaľky, slivčanka, pirohy, hrachová kaše, ale i ryba s bramborovým salátem. V průběhu večere si každý vybírá z těchto jídel podle zájmu. Nejí se čerstvé ovoce. Při jídle je zakázáno hlasitě hovořit.

Větší rozdíly potvrdili respondenti s českým a slovenským občanstvím v případě slavení velikonočních svátků. Čeští zmínili jen sporadicky malování velikonočních vajíček. A i když mají povědomí o svěcení velikonočních jídel v kostele (velikonoční paschy), podobně jako u příslušníků jiných menšin pravoslavného vyznání, praktikují tento zvyk jen sporadicky. Oproti tomu rusínští migranti ze Slovenska projevují snahu, aby měli velikonoční jídla posvěcená v rámci velikonočních obřadů v kostele. Košík s velikonočním jídellem má obsahovat velikonoční koláč (pascha), uzeninu (slanina, šunka, klobásy), barvená vajíčka, máslo, hrudku sýra, červenou řepu, křen apod. Svěcení velikonočního jídla v řeckokatolickém nebo i římskokatolickém kostele patří k těm jevům, které Rusíni vnímají jako projev vlastní identity. Na velikonočním stole nesmí chybět syrek, klobása, šunka, vařená vejce a paschalný chřib. Většina respondentů připomínala, že v tradičním rusínském prostředí na východním Slovensku se s velikonočními svátky spojuje pořádání velikonočních zábav. Tuto tradici v povelikonočním čase oživuje v Praze spolek Rusíni.cz. Pořádání těchto zábav je vnímáno jako jeden z projevů uchování kolektivní identity rusínství v prostředí české většinové společnosti.

ANDREJ SULITKA

Český lid 103, 451–472. doi:http://dx.doi.org/10.21104/CL.2016.3.07

Pokračování v příštích číslech

Čop – město na pomezí

Čop leží v nížině mezi řekami Tisou a Latoricou, 25 km jižně od Užhorodu. Ve 13. století jej tvořilo pole a zemědělský pozemek, na kterém se nacházela stejnojmenná vesnice. Původ obce je však starší, je možné předpokládat, že vesnice existovala už před 11. stoletím. Stál tu dřevěný farní kostel postavený ve 14. století, a hřbitov. K vesnici patřil vodní mlýn na Latorici. Přes Čop vedla zemská silnice směřující z jihu na sever. Od 14. století patřila vesnice šlechticům z rodu Bokša. V r. 1567, po výpadech v okolí Čopu, odvedli Turci do zajetí šest poddanských rodin.

V dalším období si vesnice zachovávala zemědělský způsob života. V letech 1872–1873 byl Čop zapojen do železniční sítě Uherska. Novou situaci pro městečko přinesla změna státoprávních poměrů v letech 1918–1919. Obsazení Čopu předcházely v dubnu a květnu 1919 intenzivní ozbrojené potyčky mezi československými a maďarskými jednotkami. Později bylo městečko začleněno jako součást Slovenska do okresu Kráľovský Chlmec.

Čím se vyznačoval Čop a jeho okolí? Převážná část obyvatel se věnovala zemědělství a chovu dobytka. Pěstovala se hlavně pšenice, oves, kukuřice na siláž, tabák. Půda byla převážně jílovitá a těžká, pozemky musely být odvodňovány otevřenými příkopy a drenáží. Pro zvýšení vývozu dobytka bylo v r. 1923 založeno Zemské dobytčářské družstvo v Užhorodě, které se později přestěhovalo do Bafova nedaleho Čopu. Zde najalo pastviny v rozloze 120 ha s budovami pro dočasné ustájení dobytka. Obchodní družstvo Zemka vyváželo do historických zemí 2000 kusů dobytka ročně, většinou šedé krávy s vysokou dojivostí. Hospodářské zázemí Čopu dále představovaly cihelna, menší rafinerie minerálních olejů, mlýn, středisko pro nákup tabáku, provozovny pro výrobu likérů.

A jak vypadal samotný Čop v období první Československé republiky? V první řadě plnil úlohu důležitého železničního uzlu, o čemž bude pojednáno níže. Podél železniční trati a hlavního nádraží ČSD vedla rovná a přímá hlavní prašná ulice, vedla tudy doprava ke Kráľovskému Chlmcu a doleva do Mukačeva. Směrem doprava se nacházela hospoda A. Kleina, dále železniční domky, dřevosklad M. Heislera, trať vedoucí do Maďarska a za ní mlýn s elektrárnou. Na téže cestě po levé straně byl obchod řezníka A. Feketeho, evangelický kostel, četnická stanice, ulička k Tise, katolický kostel, ulice vedoucí k měšťanské škole a kolonie cikánů. Směrem k Mukačevu stál obchod S. Šermera, dále hotel Széchenyi, kavárna M. Rochlitze, ordinace MUDr. V. Nagy, lékárna A. Bernáta, slovenská škola a hospoda P. Pivovarníka.

Železniční uzel Čop tvořilo velké nádraží s přílehlými budovami a výtopna s dílnami a opravárenskými dílnami, které obstarávaly technický provoz na celé Podkarpatské Rusi. Pracovalo zde přes 200 zaměstnanců – strojvůdci, topiči, zámečníci, hradláři, po-

sunovači, úředníci, telegrafisté. Budova nádraží byla velická – tvořila ji vstupní dvorana, vpravo chodba k restauraci. Ve dvoraně byla šatna, trafika, vrátnice a tři osobní pokladny. Na nástupišti byly umístěny telegrafní a dopravní kancelář, úřad přednosty, vedle pak čekárny pro cestující. Za lávkou vedoucí k výtopně byly byty pro zaměstnance a tělocvična Sokola. Vedle se nacházelo skladiště s krytou překládkovou rampou a kolejemi po obou stranách, k nimž přiléhaly kanceláře čs. celního úřadu. Nádraží patřilo mezi nejmodernější na trati z Bohumína až po Jasinu.

Právě zaměstnanci ČSD stáli v r. 1921

u zrodu tělocvičné jednoty Sokol v Čopu. Prvním starostou se stal přednosta stanice L. Nechutný, později jej vystřídal ing. Culka, po něm bratr Kříž. Počet členů Sokola brzy přesáhl 100 osob. Cvičilo se v hostinci A. Kleina, ochotnické divadlo působilo v sále u Széchenyiho. V čopském souboru bylo nemálo dobrých hereček i ochotnických herců (Blahušková, Vobrová, Endálová, Janouš, Vober a další). Rolí režiséra, nápovědy i kulísáka se ujal bratr Kotas. Namátkou jmenujme některá divadelní představení: hrál se Zvíkovský rarášek, Otec, Její pastorkyňa a Paní Mincmistrová. S přispěním Sokola byla pořá-

Budova hlavního nádraží. Byla zničena během 2. světové války v r. 1944

Evangelický kostel na hlavní ulici

dána veřejná cvičení, oslavy památných výročí, plesy a merendy. Nezapomínalo se ani na práci s drobtinou. Bylo to období s bohatou činností, lidé měli velkou chuť do práce a kulturních i sportovních aktivit. V roce 1930 se díky úsilí bratra A. Dostála z pořadatelského odboru podařilo získat pro Sokol licenci na provozování kina, následovalo jeho zřízení v hostinci P. Pivovarníka. Bylo vybaveno i jevištěm pro divadlo.

Na závěr několik čísel: v r. 1930 bydlelo v Čopu 3600 obyvatel, z toho asi 600 Čechů a Slováků, 100 Rusínů, kolem 2100 Maďarů, 300 Židů a další národnosti. Kromě slovenské a maďarské obecné školy zde působila i měšťanská škola M. R. Štefánika. Městečko mělo svůj fotoateliér (H. Šebeková), knihkupectví „Kriváň“ (H. Štefánková). Potřebám místních obyvatel sloužily také hospodářské a potravinářské družstvo. Připomeňme, že Čop je rodištěm posledního předsedy sdružení Kantorských Mukačeváků Z. Kotase a válečného veterána J. Horalu. Z předválečného Čopu a jeho okolí čerpal náměty pro své romány a povídky spisovatel J. Drozd.

Nikdy nezabudnem na Podkarpatskú Rus

(Dokončení vzpomínok Magdalény Lavrincovej z č. 3/2016)

Vôbec sa neprihliadalo, že nielen moja mama, ale aj ďalšie ženy mali malé deti, ktoré potrebovali stálu opateru. Začala pracovať v mestskej knižnici a nás deti začala „vychovávať“ ulica. Ešte šťastie, že som mala dve staršie sestry – Soňu o päť rokov a Natašu o štyri roky. Ale obidve boli ešte deti a nemohli predvídať všetky nebezpečenstvá, ktoré striehli aj na ulici. Deti sa raz hrali na vrchole našej dlhokánskej ulice. Zrejme sa nudili, lebo zrazu ma dali do malého detského vozíka a sotili ho dolu kopcom. Deti sa smiali a zabávali sa, keď som sa rútila príkrým svahom. Ešte šťastie, že náhodne z nejakého domu vyšla neznáma žena a zachytia vozík. Lebo ktovie, ako sa to všetko mohlo skončiť?

S nastolením sovietskej moci na Zakarpatskej oblasti Ukrajiny sa začali hrnúť obyvatelia z iných častí Ukrajiny a Ruska. Noví prisťahovalci vedeli, že „vyvolení“ tu nájdu vyšší životný štandard a dobré platené miesta v straníckom a štátnom rezorte. Štatistiky uvádzajú, že na jeseň roku 1945 prišlo do tohto regiónu viac ako 150 tisíc prisťahovalcov. Navyše v bývalej Podkarpatskej Rusi zlikvidovali všetky rusínske školy a namiesto nich otvorili 636 škôl s ukrajinským a ruským vyučovacím jazykom a z východných oblastí Ukrajiny a Ruska do škôl prišlo pracovať 1 200 učiteľov, ktorí mali vystriedať ideologicky „slabé“ miestne učiteľské kádre.

V prvých dvoch povojnových rokoch, ale najmä v 1947, celú Ukrajinu zachvátilo veľké sucho a spálilo úrodu, aj malé a nezužité klásky, a panoval hlad. Z centrálnych častí Ukrajiny, kde už v rokoch 1930 – 1933 poznali hladomor, ktorý vyústil až do kanibalizmu, ale aj z Ruska sa sťahovali na Zakarpatskú Ukrajinu aj jednoduchí ľudia a tzv. bezprizorné deti, čo počas vojny stratili rodičov a prišli o strechu nad hlavou. Snorili po meste a snažili sa čo–to uchmatnúť, aby mohli nasýtiť hladné žalúdky.

V mestách bolo len málo potravinových obchodov, ale zväčša zívajú prázdnotou. Sem–tam po dlhom vyčakávaní nepravidelne doviezli chlieb, čierny ako zem, tzv. buchanky, mali obdĺžnikový tvar a piekli ho zo žitnej múky, otrúb a zemiakových šľupiek. Predával sa len na prídeľ, chlebov bolo málo a nie každému sa ušiel.

Nikdy nezabudnem, ako sme raz všetky tri sestry nedočkavo vyčakávali príchod mamy z práce. Ale ona stále, nevedno prečo, neprihádzala. Boli sme hladné, to si dobre pamätám. Už sa začalo svecerievať, ale mamy nebolo. Najstaršia sestra nám prikázala, aby sme radšej šli do domu, lebo sa stmievalo a vyčkávať na ulici bolo nebezpečné.

Mama prišla večer z práce, ale s prázdnyimi rukami. Namiesto toho, aby začala niečo variť, hneď zamierila do šopy pri dome a prekvapivo vzala kosák. Na hlavu, nízko nad oči, si uviazala šatku, zrejme aby ju nikto nepoznal. Keď sa jej sestra spýtala, kam ide, chvilu sa rozmýšľala, či nám deťom prezradiť svoj zámer. Nakoniec ticho a smutne povedala: Idem

s kosákom nažať zopár ražných klasov, zrná zomeliem a z múky niečo vám uvarím. Vedela, že keby ju niekto prichytil, neminulo by ju väzenie a Sibír. Vtedy sa hovorilo, že väzňov posielajú na Sibír, ale ešte sa nepoužíval pre pracovné tábory pojem „gulag“, až oveľa neskôr, koncom minulého storočia. Naša mama si bola vedomá, že keby ju chytili, väznotelia by neuznali žiaden jej argument. Ani to, že to urobila zo zúfalstva, aby nasýtila hladné deti.

Nedávno z knihy O. V. Chlevňuka nazvanej „História gulagu“ som sa dozvedela, že „symbolom štátneho teroru v ZSSR bol zákon zo 7. augusta 1932 o ochrane majetku v socialistickom vlastníctve, ktorý bol prijatý zo Stalinovej iniciatívy a umožňoval trest smrti zastrelením alebo odňatia slobody na najmenej desať rokov i za to najmenšie rozkrádanie. Bol v skutočnosti zameraný proti hladujúcim roľníkom a jednoduchým ľuďom, ktorí sa pokúsili nazbierať na kolchoznom poli zopár kláskov

Problém hladu pre nás, deti, sa čiastočne vyriešil na jar, keď od mája v rozľahlej záhrade za domom začalo dozrievať ovocie – čerešne, višne, malé kyslasté mirabelky, prvé jarné jablčka a marhule. Ovocie nás neraz zachránilo od hladu.

Konečne odchádzame

Desiateho júla roku 1946 uzatvorili Dohodu medzi Československou republikou a vládou ZSSR o práve opcie a vzájomnom presídľovaní občanov českej a slovenskej národnosti žijúcich v ZSSR a občanov ukrajinskej, ruskej a bieloruskej národnosti žijúcich na území Československa. Vďaka tejto dohode začala sa vzájomná migrácia a odsťahovalo sa veľa českých rodín žijúcich na Volyni, ktoré na Ukrajinu žili už od 19. storočia, ako aj slovenské rodiny z bývalej Podkarpatskej Rusi.

Optáciu Rusínov predchádzalo násilné vysídľovanie poľských Rusínov – Lemkov

Bývalý zemský úrad, nyní sídlo oblastní rady v Užhorodě

obilia, preto sa mu medzi ľuďmi začalo hovoriť – „zákon o piatich kláskoch“.

Mama o tom zákone vtedy nemohla vedieť, ale tušila, že ísť na kolchoznú pole je životu nebezpečné. Vo dverách ešte povedala: – Keď sa vrátim, zamiesim vám na posúchy. Ticho za sebou zavrela dvere a stratila sa v čierňave noci. Dodnes si pamätám jej oči plné strachu. Nemala žiadne východisko, keď sa rozhodla na tento zúfalý a nebezpečný krok. My deti od hladu sme sa napili vody, aby sme ho trochu utlmili a čoskoro sa prepadli do milosrdného spánku. Nevieť, kedy mama sa vrátila. Ale našťastie sa to dobre skončilo, lebo ráno sme ju našli doma.

Prihodilo sa, že v noci, pod rúskom tmy, do domu vtrhli obávaní príslušníci NKVD a odvliekli do väzenia, neskôr na zlopestvnú Sibír, celé rodiny, často nevinné. Od susedov takto odpratili ženu so šesťročnou dcérou. Vraj preto, lebo v potravinovom obchode, v ktorom predávala, chýbal jeden peceň „buchanky“. Nešťastnú ženu obvinili z krádeže, napriek tomu, že zúfalo opakovala, že chlieb neukradla. Odvliekli ju do väzenia, neskôr do gulagu, a jej dcéru umiestnili do detského domova.

od východných poľských hraníc na Ukrajinu a od južných hraníc na severozápad Poľska pri Baltskom mori. Vošlo do dejín pod názvom Akcia Visla. V rokoch 1945–1946 bolo v rámci tejto akcie deportovaných k Baltskému moru vyše 250 tisíc ľudí a vyše 100 tisíc Rusínov – Lemkov na Ukrajinu.

Po istých prieťahoch a niektorých nedorozumeniach do mája 1947 recipročne do Sovietskeho zväzu optovalo a presídlilo 2841 rodín, čo bolo 12 401 osôb, z toho z východného Slovenska 2665 rodín, ktoré tvorilo 12 015 osôb. Všetci podľahli lži propagandy o lepšom živote v vysnvanom raji v Sovietskom zväze. A našim rodákmi nikto nevysvetlil význam slova opcia – optácia. Že presídlenci do ZSSR strácajú štátne občianstvo ČSR a automaticky nadobúdajú občianstvo ZSSR.

Len niekoľko občanov vypisovalo vlastnoručne žiadosť o presídlenie, nevšímli si vetu, že „želám si prijať občianstvo ZSSR“. Všetky žiadosti vypisoval splnomocnenec a žiadosti vlastnoručne ani nepodpisali. Agitátori občanom sľúbili, že ak sa im nebude v Sovietskom zväze páčiť, do dvoch rokov sa môžu vrátiť do

Československa, ale v skutočnosti ich návrat, navyše s veľkými problémami bol možný až začiatkom šesťdesiatych rokov.

Skončil sa aj náš pobyt na Zakarpatskej Ukrajine. Do vily, kde sme vtedy bývali, sa nasťahoval Rus a chcel tam priviesť bývať aj svoju rodinu. Otec vtedy utrúsil, že „Rusi sa na Podkarpatsku povýšenecky rozprávajú“. Považovali bývalú Podkarpatskú Rus za svoju vojnovú korisť a podľa toho sa aj správali. Nezavážilo ani to, že počas vojny otec bol aktívnym organizátorom partizánskeho hnutia a zástupcom komisára Československého zväzu Čapajev. Rozhodol sa pre návrat rodiny domov, do Československa, kde sa narodil a v Čertižnom, dedine pri Medzilaborciach, žila jeho mama. Určite sa potešil, že sa môže vrátiť domov a naša rodina nebude musieť žiť pod ustavičným diktátom vtedajšej represívnej mašinérie od Kurilských ostrovov a Sachalinu až po západné hranice pri Čopec.

Začiatkom leta roku 1947 sa, naša rodina ocitla aj s nábytkom v nákladnom vlaku, ktorý nás odviezol do Čopu. Tam k nám do nákladného vozňa pristúpila so skromným nábytkom aj rodina bezdetných manželov Kvetkovicov, ktorí cestovali do Košíc. Vzdialenosť od Užhorodu do Čopu nie je veľká, ale na vtedajšej sovietsko-československej hranici sme dlho stáli, lebo nábytok bolo treba premiestniť zo širokorozchodného vagónu do „užšierozchodného“ československého vagónu. Náš vlak na niekoľko dní odstavili na vedľajšiu koľaj, navyše prednosť mali iné vagóny, najmä tie, ktoré viezli železnú rudu zo Sovietskeho zväzu do Československa.

Stali sme sa svedkami ľudskej tragédie jednej rodiny optantov, ktorá uverila nepravdivej sovietskej propagande. Na stanicu prišla na vlastnom konskom záprahu, vrchovato naloženým vecami a tvrdila, že sa rozhodla vrátiť naspäť domov, do Československa. Stále opakovali, že si to rozmysleli a rozhodli sa pre návrat do rodnej dediny kdesi pri Bardejove. Hlava rodiny začala presvedčať, neskôr prosiť, aby ich pustili cez hranicu naspäť. Už vytriezveli počas cesty, no vrátiť sa naspäť nemohli.

Žena v typickom dedinskom odevu s niekoľkými vrstvami sukni dokonca kľakla pred pohraničníkom, spínala ruky k modlitbe, prosila ho a nariekala. Tri malé deti na voze sa pustili do kvíľivého plaču. Bolo strašné čo len sa dívať na túto tragédiu. Ich cesta za lepším životom sa zmenila na nočnú moru. Pohraničníci sa správali k nim kruto – zničili im konský záprah, povyhadzovali z neho veci a nešťastní ľudia sa ocitli na dlažbe. Navyše sa spustil dážď a na stanici nemali pre nich ani trochu zľutovania a nedovolili im schovať sa do železničnej čakárne – zmokli do poslednej nitky. Napokon gazdovi pohrozili, že ak ich neposlúchnu, tak sa ľahko môžu dostať do väzenia alebo na Sibír.

Naša rodina a manželia Kvetkovi sme cítili bezmocnosť, ale vedeli sme, že sa im nedá pomôcť. Našťastie náš vagón pripojili ku dlhšej vlakovej súprave nákladných vagónov a konečne sme prekročili sovietsko-československú hranicu. Ocitli sme sa v Československu – pred československým rajom.

MAGDALÉNA LAVRINCOVÁ

Pavlovičovci hrajú futbal

Aktivity potomkov rusínskeho buditeľa

Dňa 26. novembra 2016 sa v Prešove uskutočnil už 8. ročník dorasteneckého futbalového turnaja, ktorý pod názvom PAVLOVIC CUP organizujú potomkovia rusínskeho buditeľa Alexandra Pavloviča (1819–1900) a priami potomkovia a rodinní príslušníci Ladislava Pavloviča (1926–2013), legendy prešovského futbalu, československého reprezentanta a dvojnásobného kráľa strelcov. Pozvanie na turnaj prijali družstvá Tatrana Prešov, FC VSS Košice, MFK Ružomberok a družstvo JUPIE futbalovej akadémie Mareka Hamšíka. Víťazom sa stalo družstvo Tatrana Prešov.

Ladislav Pavlovič, prezývaný aj ako „Ruský cár“, pochádzal z 12 detí. Jemu a jeho mladšiemu bratovi Rudolfovi (*1928) od malička učarila futbalová lopta. Svoj talent pod vedením mnohých trénerov neustále zlepšovali, nakoniec to obaja dotiahli až do prvej československej futbalovej ligy. Celý futbalový život zasvätili rodnému Prešovu. Ako aktívni hráči ho nikdy neopustili, napriek tomu, že mali mnoho lákavých ponúk od iných futbalových klubov. Ladislav Pavlovič ako tréner zostal verný Prešovu a oddielu Tatrana aj po ukončení hráčskej kariéry. Dlhé roky sa venoval výchove futbalovej mládeže. Pod jeho vedením získali dorastenci Tatrana aj titul majstra Slovenska, bojovali aj o celoštátneho majstra s dorastencami Sparty Praha. Titul im však nebol súdený, po nerozhodnom výsledku na ihrisku o víťazovi rozhodol žreb. Pod jeho vedením vyrástlo mnoho výborných futbalistov, z ktorých mnohí obliekali aj reprezentačné dresy.

Stalo sa už tradíciou, že v priebehu turnaja sa koná aj exhibičný zápas medzi mužstvami Pavlovič teamu a Internacionálmi Tatrana Prešov. Tohto roku sa uskutočnil už piaty zápas. Po predchádzajúcich dvoch remízach, jednej výhre Pavlovič teamu a jednej výhre Internacionálov Tatrana, sa toho roku z výhry opäť tešil Pavlovič team. Na zatraktívnenie exhibície boli pozvaní aj bývalí slovenskí futbaloví reprezentanti a bývalí aktívni hráči Tatrana Prešov. Martin Jakubko, bývalý futbalový reprezentant, sa na exhibícii predstavil v drese Pavlovičovcov.

K osobe Ladislava Pavloviča sa pre prešovský Korzár vyjadril: „Bol výraznou osobnosťou Tatrana Prešov a samotného Československa. Meno Ladislava Pavloviča poznajú aj za hranicami Slovenska, bol a stále zostáva e nezabudnuteľná futbalová ikona. Teší ma, že týmto turnajom sa každoročne pripomína.“

Základ Pavlovič teamu tvoria okrem každoročne pozvaných hostí priami potomkovia a rodinní príslušníci Ladislava, Rudolfa a ich staršieho brata Ervína. Takmer všetci aktívne hrali futbal, mnohí z nich boli členmi rôznych oddielov Tatrana Prešov. Z línie Ladislava Pavloviča v mužstve hrajú Ladislav st. (syn), Ladislav ml. (vnuk), Svetozár (vnuk), Lubomír st. (syn), Lubomír ml. (vnuk), Michal Homza (vnuk), gréckokat. kňaz o. Pavol Jozafat Székely (manžel vnučky), gréckokat. kňaz o. Martin Pavúk (manžel vnučky) Z línie Rudolfa Pavloviča: Marián (syn), Rudolf st. (syn), Rudolf ml. (vnuk). Z línie Ervína Pavloviča je členom René (vnuk).

Po skončení zápasu sa v kabíne Pavlovič teamu dlho diskutovalo aj o tom, že by sme radi uskutočnili exhibičný zápas s podobným rodinným mužstvom, ktoré by pozostávalo z potomkov bývalých hráčov Československa. Žiaľ nemáme doposiaľ informácie o takomto rodinnom futbalovom družstve. Preto by sme radi prostredníctvom vášho časopisu chceli vyzvať podobné rodinné futbalové družstvo na exhibičný zápas.

LADISLAV PAVLOVIČ

Zľava, Ladislav a Rudolf Pavlovičovci na jednom zo zahraničných zájazdov Tatrana Prešov

V súčasnosti nastupuje PAVLOVIC TEAM na exhibície už aj s najmladšou generáciou

Podkarpatští Rusíni v stalinském ráji

Černá „pětiletka“ 1945-1949

(Dokončení z č. 3/2016)

V srpnu 1946 bylo urychleně začleněna Komunistická strana Zakarpatské Ukrajiny do Vsesvazové Komunistické strany (bolševiků) – VKS(b). Nové stranické průkazy obdrželo pouze 38 % původních členů KPZU, 68 % místních komunistů bylo uznáno za „nakažené buržoazní ideologií“ a vyloučeno ze strany. Politbyro ÚV KS(b)U ostře kritizovalo stranické vedení „Za-Karpatské oblasti“ za jeho kádrovou práci. Tato kritika se stala záminkou pro urychlenou rotaci kádrů na Podkarpatsku ve prospěch přivandrovalců z východu. Ne náhodou na Podkarpatsku byla demobilizována 18. armáda, stažená z Prahy. Prakticky všichni její důstojníci zde zůstali a obsadili vedoucí místa v administrativě a ve výrobě, užhorodský Galagov se stal ruským koloniálním osídlením, stejně jako Masarykova kolonie v Chustu, bývalé české ulice v Mukačevu a Berehovu. Ruština zněla také v českých

jejich peněžní hodnotu. Za nesplnění hrozilo věznění. Další pohromou se stala „ПОЗЫКА“ (tzv. půjčování peněz státem u obyvatelstva), víceméně dobrovolně-povinná, Proto, jakmile se na vesnici objevila dvojice finančních inspektorů, dospělí utíkali do polí či lesů. Avšak inspektoři byli vytrvalí, byla to jejich práce, na pána domu si počkali. V podnicích a úřadech byla situace jednoduchá, „půjčka“ se strhávala z platu, i tak mizerného, strhávalo se dokonce ze žebračského studentského stipendia.

Kolektivizace nebo kolektivní otroctví?

Už začátkem roku 1947 zahájily sovětské úřady útok na sedláky-kulaky. Ministerská rada SSSR schválila usnesení o „hospodářském omezení činnosti „kulaků“ formou zvýšeného zdaňování. V Zakarpatské oblasti bylo vytipováno 2 134 kulackých hospodářství. Vláda sovětské Ukrajiny nařídila zvýšit pro ně nucené kontingenty o 30 %, neomezeně peněžní daně se platilo z provozu mlýnů, pronajímání

povolena nebyla, i poslední horská samota musela být kolektivizována.

Kolektivizace, která probíhala rychle a bezohledně, byla ukončena už počátkem roku 1950. Zničila nejen hospodářství rusínského sedláka, jeho relativní ekonomickou nezávislost, ale i samu podstatu rusínské společnosti, tradiční kulturu vesnice. Komunistický režim zničil její základ, lásku k půdě. Nový vlastník půdy, sovětský stát, zacházel s půdou libovolně. I když se oficiálně prohlašovalo, že existuje dvojí vlastnictví půdy družstevní a státní (kolchozní a sovhozní), ve skutečnosti veškerá půda byla zestátněná, stát jí kolchozům pouze přiděloval do „trvalého užívání“. Za účast v různých akcích namířených proti kolektivizaci bylo odsouzeno 114 osob a deportováno kolem 100 „kulackých“ rodin. Celkový počet sedláků, které postihla některá z forem represe, dosáhl 2 200. Otročský charakter práce v kolchoze názorně demonstruje i způsob „odměny“. Kolchozník musel pracovat na kolchozním poli, tabákových plantážích, vinicích, či v pštinách 6 dnů v týdnu (pro srovnání, poddaný v Uhrách v 15. stol. za doby krále Matyáše Korvína pracoval na panském 1 den v týdnu). Sovětský kolchozník nedostával žádný měsíční plat. Měl se živit z toho, co si vypěstoval na malém záhumenku. Byly mu sice započteny tzv. trudodny (množství splněných pracovních norem) a slíbeno rozdělení úrody v naturáliích na podzim po sklizni, avšak naturálie ze sklizni putovaly vojenskými auty do státních skladů. Pro roční odměnu kolchozníku stačil jeden pytel... Co měl v této situaci dělat, jak uživit rodinu? Zakladatel komunistické ideologie K. Marx říkal, že když společnost nedokáže zabezpečit aspoň zdánlivé spravedlivé rozdělení národního produktu, nastupuje jeho přerozdělení živelné, což znamená systém krádeží podle známého „pravidla“ z dob komunismu: „když neukradneš státu, okrádáš rodinu“. Platilo to také v kolchoze. Důsledek pro morální stav společnosti byl katastrofální, právní vědomí, posvátnost vlastnictví, pěstované ve středoevropském prostoru od osvícenství, bylo během pár let zničeno. Důsledky jsou citelné dodnes.

NKVD organizovalo na vesnicích i „zátahy“ na mládež (jako verbíři za třicetileté války) pro „doplnění učňovských škol“ v Donbasu. Avšak místo výuky byli mladí lidé posíláni na otročskou práci v dolech, odkud se snažili za každou cenu utéct. Tito utečenci byli sovětským „právem“ kvalifikováni jako dezertéři, 9 200 z nich bylo chyceno a odsouzeno k „převýchově“ v GULAGU.

Životní úroveň rapidně poklesla, najednou nebylo skoro nic k dostání, nedostatkovým se stal hlavně chléb, všude byly fronty. Lidé v tichosti doma vzpomínali na masarykovskou republiku jako na ztracený ráj, dokonce i na krátkou dobu Horthyho jako na dobu relativního klidu a blahobytu. I když tomu tak nebylo.

Foto archiv

vilách na Kalvárii v Užhorodu. V restauracích se objevily prostory oddělené páskou s nápisem „ТОЛЬКО ДЛЯ КОМСОСТАВА“ („jenom pro vedoucí osobnosti“), tj. pro Rusy.

Počátkem roku 1948 byl z oblastního stranického vedení odstraněn i Turjanica. Nové stranické vedení východního původu zahájilo útok proti tzv. buržoazně-nacionalistickému kulturnímu dědictví, za jehož protagonisty byli označeni podkarpatští činitelé národního obrození A. Duchnovič, A. Pavlovič, A. Dobrjansky, I. Silvaj a jiní. Jejich dílo muselo být podle komunistických ideologů pokud možno vymazáno z paměti.

Další nepřijemnou „novotou“ pro podkarpatskou vesnici se stalo zavedení sovětského systému zdaňování sedláků, tzv. „нормозадача“ (obdoba „kontingentů“ v ČSR). Zahrnovala obilí, mléko, vejce, maso, kůži, vlnu. Danily se i ovocné stromy. Mezi sedláky se šeptalo, že nic podobného neznali ani jejich prapředkové v době panských robot. Když sedlák neměl zmíněné produkty v naturáliích, musel zaplatit

zemědělských strojů, atd. Za neplacení daní se pokutovalo a hrozilo uvěznění. Rusínskou společnost, která měla vesnický charakter, sovětský režim infikoval sociálním antagonizmem – poštvál tzv. chudinu na kulaky. V roce 1948 začala v zemi násilná kolektivizace. Jejím úkolem bylo nikoliv zvýšení produktivity zemědělské výroby, jak tvrdila propaganda, ale likvidace posledního výrobce ekonomicky nezávislého na unitárním komunistickém státním systému a totální atomizace společnosti. Její příslušníci se stali otrocky závislými na státu.

Koncem téhož roku existovalo v oblasti už 371 kolchozů (41 % z celkové počtu hospodářství). Stranické vedení oblasti se pokusilo přesvědčit ÚV KS(b)U o neefektivnosti kolektivizace v horské části země, kde prakticky neexistovala orná půda vhodná pro „kolektivní hospodaření“. Obyvatelstvo se živilo pastevectvím a lesní prací. Doporučovalo se tyto obce zaregistrovat jako dělnické a tak napomáhat rozvoji domácího průmyslu. Výjimka však

Sportování Rusínů za dob Československa, část 4.

Fotbalisté a trenéři

Podíváme-li se zpětně na vzestup rusínského fotbalu v třicátých letech, musíme jmenovat tři nejvýraznější postavy. Protagonisty. Symboley vzestupu. Jsou to: trenér klubu Rusj Užhorod a rusínského reprezentačního výběru, bývalý hráč Sparty i Slavie Praha a reprezentant Československa Otto Mazal – Škvain, dále odchovanec klubu BFTC Berehovo, hráč Sparty Praha a první rusínský účastník mistrovství světa (1934), v pozdějších letech významný trenér evropských poměrů Gejza Kalocsay, a také Alexa Bokšay, brankář Rusj Užhorod, rusínského reprezentačního výběru, slavný nástupce Pláničky ve Slavii Praha a nakonec i československý internacionál. Sluší se představit každého zvlášť aspoň krátkou životopisnou vizitkou a fotodokumenty.

Otto Mazal – Škvain (1894–1941)

Mladý Škvain se učil malířem a natěračem. Snažil se malovat i obrazy, vydával se za uměleckého malíře. Už doma na Kladně mu proto říkali „mazal“. To označení se tak vžilo, že ještě než dovršil dvacítku let věku, býval označován v referátech novin jako Škvain-Mazal. dokonce častěji jako Mazal-Škvain. A to mu zůstalo. Jeho hráčská kariéra byla plná zvratů. Reprezentoval. Uměl se dobře vyjadřovat a ze svých zahraničních zápasů telegrafoval referáty. I z ciziny, což se mu stalo osudným. Jako hráč Sparty sdělil výsledek a vše požadované listu, kde působil známý sportovní redaktor Josef Laufer, člen Slavie. Sparta Ottu vyhodila, neboť měl ve smlouvě povinnost nabídnout vše přednostně médiím Sparty. Ottův hráčský konec byl smutný. Při zájezdu Slavie do Německa zapomněl na peroně norimberského nádraží drahý fotoaparát. Zjistil to až ve vagónu, vyskočil pro svou cennost z pomalu se rozjíždějícího vlaku tak nešťastně, že utrpěl těžký výron a zranění kolena. S fotbalem byl konec (1922).

Časem se však dal na trénování. Uměl se dívat, uměl dobře poradit a našel ochotné a nadané učně. Především jeho zásluhou vznikl z klubu Rusj Užhorod špičkový československý fotbalový klub startující až v nejvyšší soutěži. K 1. lednu 1938 z Užhorodu odešel jako uznávaný a ceněný trenér.

Gejza Kalocsay (1913–2008)

Jeho životní příběh by stál za zfilmování. Doma v Berehovu se díky běžeckým schopnostem už jako mladíček více věnoval atletice. Byl ohromně nadaný na jazyky a tak mu na doporučení okolí rodina umožnila jít na studia „až do Prahy“. V Berehovu ho v Donáthově zahradní restauraci na Hlavní ulici vyzvedl český malíř zdejší krajiny Josef Václav Síla a byl mu průvodcem až do Prahy. Při jednom sportovním odpolední (roku 1931) na stadionu Sparty si studenti mezi sebou zahráli i fotbal. Rychlý běžec Kalocsay zaujal přihlížející funkcionáře Sparty. Nabídl mu dres i kopačky a prý ať to zkusí zatrénovat si se spartany. Zařadili ho na levé křídlo hned vedle internacionála Oldřicha

Rok 1933: slavná výhra nad Wunderteamem na vídeňském Hohe Warte (Československo – Rakousko 2:1). Před utkáním – stojící zleva: náhradník Moudrý v civilu, Puč (střelec obou gólů), Čtyřoký, Kalocsay, Madelon, Hess, Čambal, Burgr, Plánička a další náhradník Skála v civilu, dole zleva jsou Junek, Nejedlý, Košťálek a Pláničkův náhradník do branky Benda.

Nejedlého (r. 1934 bude nejlepším střelcem mistrovství světa!) a on zazářil. Chtěli jednat o přestupu z Berehova do Sparty, ale mladý muž jim vyrazil dech. Nebyl registrován! Sparta měla okamžitou posilu – a zadarmo! Neuvěřitelné! Celých pět let patřil do základní sestavy a vyhrával v rudém dresu vše. Sparta je na to ještě dnes hrdá. Zkraje roku 1937 dostal nabídku z Francie, uvažoval o diplomatických službách. A tak vedle dalších studií hrál ještě v klubu Olympique Nimes.

V roce 1934 byl účastníkem premiérového startu reprezentace Československa na svě-

tovém šampionátu v Itálii. Na svou domovinu Gejza nezapomínal. Při každém návratu domů do Berehova vozil svým mladým následníkům fotbalové vybavení. S domovem nikdy spojení nepřerušil. Na konci roku 1939 si chtěl „dát do pořádku“ všechny své doklady. Začala válka. Vrátil se do Berehova a byl donucen požádat o maďarské občanství. Hned, jak se to dověděli fotbaloví funkcionáři, nabídli mu ještě hraní v Budapešti – rok hrál za Kispest, Ferencváros a Újpest. Dokonce se mohl i v maďarské reprezentaci, ale jen v přípravných zápasech.

Pokračování na straně 10

Rok 1935: Slavná AC Sparta Praha, vítězové Středeoevropského poháru. Tato sestava postupně dokázala vyřadit vídeňskou First Viennu, italské kluby AC Fiorentina a Juventus Torino, aby ve finále uspěla i v duelu s Ferencvárose (v Budapešti 1:2, v Praze 3:0). A kdo jsou ti slavní muži na snímku? V horní řadě zleva brankář Klenovec, Bouček, Zajíček, Burgr, Košťálek, v dolní řadě zleva Kalocsay, Srbek, Faczinek, Čtyřoký, Nejedlý a Belgičan Braine.

Sportování Rusínů za dob Československa, část 4.

Dokončení ze strany 9

Hned po skončení hráčské kariéry dostal Kalocsay trenérské nabídky a pak trénoval v několika zemích Evropy. Všude se domluvil, ovládal jazyky, byl označován za světoběžníka.

Místo tečky jen taková charakteristická drobnička: S Alexou Bokšajem mezi sebou mluvili pouze svou rodnou řečí.

Alexa Bokšay (1911–2007)

V Čechách určitě nejnámější rusínský sportovec. Nebylo možné ho přehlédnout. V mužstvu Slavie nahradil v brance slavného Pláničku a byl okamžitě pilířem při dodnes nejvíce cenném úspěchu slávistického fotbalu v jeho dějinách: vítězství ve Středoevropském poháru r. 1938, kdy rozhodoval duel s Ferencvárosem na jeho domácí půdě. Slavia vyhrála 2:0. A titulky v novinách Bokšaye oceňovaly: „Vyhřál vám to Bokšay!“ „Maďary porazil ten, co ho mohli snadno získat do svých služeb oni samotní.“ „Bican byl dobře střežen, Bokšay v brance bezchybný“... atd.

Jeden z nezapomenutelných „létajících učitelů“ klubu Rusj Užhorod se v Praze oženil, vykonával tu učitelské povolání a pracoval pro československý fotbal až do konce svých dnů. Slavia Praha i fotbaloví internacionálové ho oceňují dodnes. Jaká byla jeho kariéra?

Když mu bylo šestnáct, neměl ještě Rusj ani dorost, ani žáky. Klub takřkajíc lovil na ulicích. Funkcionáři Bokšaye oslovili při rodinné procházce na korze. Otec souhlasil. První soutěžní zápas Rusj Užhorod – ČSK Užhorod 2:0 (oba kluby měly na hřišti ČSK kabiny). Mladík měl vyhráno. Příštích deset let byl prvním brankářem zelenobílých barev. Po celou tuto dobu nedostal za fotbal ani korunu. Ostatně jako všichni jeho spoluhráči.

První ligový zápas v Praze odchytil 6. března 1938 (Slavia – Prostějov 9:0). Když se Plánička, slavný slávistický idol, v červnu na světovém šampionátu zranil, stal se Bokšay prvním brankářem SK Slavie a v roce 1938 s ní slavně vyhrál Středoevropský pohár. Bral (alespoň podle rodičů) závatné peníze. Za osm týdnů vydělal fotbalem z pohledu svých krajanů neuvěřitelných 11 500 korun! Po skončení války, v červnu 1945 se na Slavii

sešlo tolik hráčů, že na něj „už nezbylo triko“. Skončil. Udělal si nejvyšší možnou trenérskou I. třídu. Jako trenér se pohyboval v období 1949–1951 dokonce v reprezentace Československa, ale poměry „na svazu“ mu neseděly. Mírně řečeno. Všechno kádrování mu to působení dokonce znechtulo.

K fotbalu ho znovu „přítáhl“ jeho slavný brankářský parták ze Slavie – František Plánička. Byla sestavena „stará garda“ bývalých hráčů. Střídali se spolu v brance, Plánička první půli, Bokšay druhou. Kdy to bylo nejslavnější? V r. 1956 při zápasu Československo – Rakousko v Praze (5:3) a ve Vídni r. 1958 (3:3); při utkáních Slavia – Sparta v Edenu (4:1) a na Letné (4:4). Vždycky bylo vyprodáno! V této éře už vznikla tradice zápasů internacionálů; jak se v Čechách také někdy říkávalo, když hrály „staré gardy“. Ve Slavii pak až do Bokšajova pokročilého věku využívali jeho jazykových schopností. Slavní slávistické brankáři byli totiž dlouhověcí. František Plánička i Alexa Bokšay „přežili“ svou devadesátku. Nedá se na ně zapomenout.

**Text: VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ
reprodukce: VLADIMÍR BRADA**

ZE ŽIVOTA RUSÍNŮ (NEJEN) NA SLOVENSKU

* Světový festival zpěváků rusínských lidových písní Zpěvy mého rodu 2016

se konal na počátku prosince v Medzilaborcích a okolních obcích. Vystoupili tu dětští i dospělí sólisté a soubory z měst a oblastí Bardejov, Humenné, Medzilaborce, Prešov, Sabinov, Snina, Sobrance, Stará Lubovňa, Svidník, Vranov nad Topľou, a také hosté – rusínští zpěváci ze zahraničí. Akce měla podporu Úřadu vlády SR. Hlavními organizátory byly Rusínská obroda na Slovensku, Vihorlatské muzeum v Humenném a další partneři.

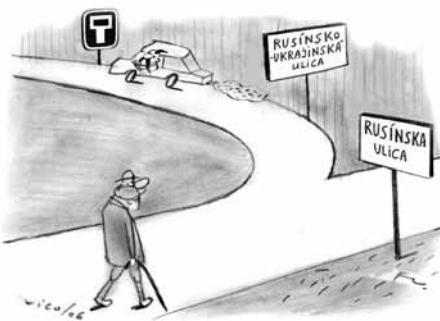
* **Ludmila Šandalová ze Svidníku vydala novou rusínskou knihu.** Do života jí před pár dny uvedli v prostorách Základní školy ve Svidníku. Jmenuje se **Červený breh** a je napsaná kodifikovanou rusínštinou. Autorka v ní zpracovává vyprávění své matky o válečném období v Nižnom Orlíku a okolí. Knihu představili vedle autorky, primátor Svidníku Ján Holodňák, lemkovská aktivistka, profesorka Jagelonské univerzity v polském Krakově Olena Duc-Fajfer, a Kvetoslava Koporová z Ústavu rusínského jazyka a kultury Prešovské univerzity, která zároveň předsedá Spolku Rusínských spisovatelů Slovenska.

* **Přehlídka Makovická struna** vyprodala prešovské divadlo. Již 44. ročník oblíbeného soutěžního festivalu přinesl o posledním listopadovém víkendu nové tváře i nové písně. Po dvojici koncertů v Bardejově vyvrcholil folklórní festival rusínských a ukrajinských lidových písní ve vyprodaném Divadle Jonáše Záborského v Prešově. Na pódiu se představilo více než padesát zpěváků, vítězů regionálních kol. Hlavní téma akce: Od kolébky ke kolébce.

* Andrej Kaputa se v Podduklianských novinách (přetiskuje rusyn.sk) vyjadřuje k **situaci v Muzeu ukrajinské kultury ve Svidníku**. Kvituje s povděkem, že po dlouhých letech došlo v muzeu k personálním změnám, současně

ale nepředpokládá zásadní změnu v profilaci instituce, i když většina sbírkových předmětů (včetně skanzenů) je jednoznačně jen rusínská, nikoliv ukrajinská. Muzeum je ale dlouhodobě prezentuje jinak, a to nepravdivě, o čemž jistě vědělo i minulé vedení, čteme v úvaze.

* Košická místní organizace Rusínské obrody na Slovensku pravidelně organizuje kulturně-společenská či naučná setkání Rusínů a sympatizantů rusínské kultury, kteří žijí, pracují nebo studují v Košicích a okolí. Akce s názvem **Z rusínského srdce (Potěšme se s Bar-**

Kresba Fedor Vico

vínkem) 13. listopadu byla jednou z nich. vystoupil folklórní soubor Barvínok z Kamienky. Prezentoval rusínské zvyky a tradice obce Kamienka a Ľubovnianskeho regiónu. V programu nechyběly vícehlasé rusínské zpěvy v podání ženské i mužské pěvecké skupiny souboru. Na programu byla i prezentace svatebních zvyků a obřadů.

* Na serveru rusyn.sk najdeme materiál věnovaný **rakouskouherskému císaři Františku Josefu I., který zemřel právě před sto lety**. Článek Borise Vanyi se zabývá tím, čím byl (vedle toho, že vládl sedmašedesát let) vý-

jimečný, jaké měl záliby, vlastnosti a tajemství. A připomíná, že jeho úmrtí v roce 1916 zpečetilo osud rakouskouherské monarchie, což mělo zásadní vliv i na Podkarpatskou Rus.

* **Klub přátel železnice odhalil v Medzilaborcích pamětní desku nejtragičtějšího železničního neštěstí na území dnešního Slovenska.** Před sto lety, konkrétně 26. září 1916, do sebe nedaleko stanoviště výhybkáře ve Vydrani u Medzilaborců narazily dva vlaky. Jeden vezl raněné vojáky, druhý cisterny s benzínem a rekvírované koně. Podle oficiálních údajů zemřelo při nehodě sto čtyřicet lidí a osmdesát koní. Přími účastníci neštěstí, kteří katastrofu přežili, mluvili až o dvojnásobném počtu obětí. Pochováni byli na vojenském hřbitově ve Vydrani.

* **Rusínské kulturní centrum v srbském Novém Sadu slaví sedmdesáté výročí vzniku.** V divadelním sálu novosadského gymnázia se 19. listopadu uskutečnil slavnostní koncert, kterého se účastnili i mnozí politici. V programu vystoupili umělci všech sekcí Rusínského kulturního centra, folklórní soubory, sbory, sólisté i orchestr.

* Úřad vlády Slovenské republiky ve spolupráci s Úřadem zplnomocněnce vlády SR pro národnostní menšiny zveřejnil 16. listopadu na stránce <http://narodnostnemensiny.gov.sk/kultura-narodnostnych-mensin-2017/> **Výzvu k předkládání žádostí o poskytování dotací v programu Kultura národnostních menšin na rok 2017.** O podporu státu v celkové výši 4 500 000 eur se mohou ucházet občanská sdružení, nadace, registrované organizace ve zřizovatelské působnosti VÚC, obcí a podobně. Na rok 2017 vyčlenila vláda SR o více než 600 000 eur víc, než v minulém roce.

Родный край

Додаток до новинки *Podkarpatská Rus* (Прага – Пряшів)

Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є твій.

Александр Духнович

Общество Духновича припомняло Антонія Бескида

Русинське культурно-освітнє об'єднання Александра Духновича (оригінальна назва Русское культурно-просветительное общество имени Александра Духновича) належить десь між найстаріших діточих русинських організацій. Было засноване у 1923-ім році і в часі 1-ой Чехословацької республіки діяло як на Підкарпатській Русі, так і на Пряшівщині. В році 1945 было офіційно закрите. По політичних змінах у 1989-ім році в обидвох регіонах подарило ся діяльності об'єднання обнови. На чолі обновленого підкарпатського об'єднання довгі роки стояв Михайло Алмашиї, десь є його председом Юрій Продан. В Пряшові є председом об'єднання Гавриїл Бескид. Свою роботу об'єднання присвячує головню освітній діяльності.

У віторок 8-го новембра 2016-го року Русинське культурно-освітнє об'єднання Александра Духновича в Пряшові зорганізувало в просторах Словацького народного музею – Музею русинської культури в Пряшові семінар, котрий дотуляв ся особи Антонія Бескида, визначного русинського політичного діятеля, адвоката і другого губернатора Підкарпатської Русі в складі Чехословації.

Антоній Бескид

Мож бы было много писати о так визначній особности, яков бівовню Бескид в русинській історії є. Основны інформації нам понукать Енциклопедія історії та культури карпатських русинів од Павла Роберта Магочія і кол.

Народив ся 16-го септембра 1855-го року в селі Ганіговці на Пряшівській Русі. Походив із родини знамых грекокатолицьких священників і русинських патріотів. Бескид здобув освіту у Правницькій академії в Пряшові (рр. 1874–1877) і на Правницькій факульті Будапештської універзиті, де у 1880-ім році здобув титул доктора прав.

В рр. 1880–1883 робив адвоката в Будапешті, пізніше вернув ся на выходу Словакію і займав ся адвокатовськю діяльністю в містах Кежмарок, Спіска Стара Вес і у Пряшові, но був і правовим консультантом Пряшівської грекокатолицької єпархії (рр. 1906 – 1910).

Його політична кар'єра почала ся тим, же був выбраный за депутата угорського сейму за опозицню Народну католицьку партію, де заступав Спіш в роках 1910 – 1918. На тій посаді Антоній Бескид утримував тісны звязки із словацькыма колегами – депутатами. Допоміг прийати рішення про выбудованя залізничі, котра ішла через Пряшівську Русь і Лемковину і протестовав проти антиправославного Мараморш-Сігоцького процеса, котрий проходив у рр. 1913–1914.

По роспаді Австро-Угорської імперії Бескид прийав протехословацьку орьєнтацію, засновав Пряшівську руську народну раду у новембрі 1918-го року і ведно із галицькыма русофілами Андриєм Гагатком і Дмитриєм Выслоцькым успішно неутралізовав вплив проукраїнського політичного напрямку на Пряшівщині, котрий був веджений через Еміліяна Невицького. 21-го децембра 1918 р. членове Руської народної ради з Лемковини з'єдинили ся з групою А. Бескида і зробили Централну руську народну раду в Пряшові. Наперед были думкы о придданню своей отчизны до Росії, но рада

дістала наконец прочехословацьку орьєнтацію і хотіла території заселены Русинами приддати до складу Чехословакії. У 1919-ім р. був А. Бескид членом чехословацької делегації, котра ішла на Паризьку мирну конференцію і пізніше був выбраный за голову Централной руської народної ради. В тім самім році ся став і головою русофільской фракції того органу.

Антоній Бескид сполігав ся на свою політичну домінацію на Підкарпатській Русі, но чехословацькы власти наперед были прихильниками Грігорія Жатковича. У 1919-ім році Бескид засновав Руську народну партію у Пряшові, котра мала критичны позиції в одношіно до містной словацької адміністрації і жадала придданя території Русинів на Словакії до Підкарпатської

Гавриїл Бескид і Тібор Міклош Поповіч на час своїх лекцій в музею.

Русі. Кінцям рока Бескид одышов до Сполесных штатів Америки, де навщив емігрантськы об'єднання Русинів. За їх підпору засновав Руській народний банк в Ужгороді і був його директором в рр. 1920–1925.

В перных роках по першій світовій війні Антоній Бескид був барз активным в культурній діяльності русофільского напрямку як заснователь і голова об'єднання Шкільна поміч і культурной організації Русское казино. Так само був директором і основателем Русинського культурно-освітнього об'єднання Александра Духновича.

По зближенню з чехословацькыма властями у 1923-ім році Бескид зачав мати менше критичны позиції до влади і одышов із функції председы Руської народної партії. Як одповідь на то був менований за історічно другого губернатора Підкарпатської Русі, по Грігоріюви Жатковичови, і на тій посаді був аж до самой смерті. Тота посада была без реального впливу і Бескид не намагав ся то змінити. Почас його губернаторованя далше підтримовав русофільську орьєнтацію і Об'єднання Духновича. Умер 16-го юна 1933-го року в Ужгороді, на Підкарпатській Русі.

На семінарі одзвучали і мало знаны факты

Із своіма лекціями, котры были присвячены темі Антонія Бескида, выступали на пряшівскім семінарі Гавриїл Бескид, председа Русинського культурно-освітнього об'єднання Александра Духновича в Пряшові, котрого отець був братом підкарпатського губернатора, і котрий довгы роки много вы статі і публічны выступы присвятив як раз своему роду, із котрого вышло веце визначных русинських особностей.

Другым выступаючим на тоту тему був Тібор Міклош Поповіч, географ, універзитный педагог, сполоченський і культурный діятель Русинів в Мадярьску, основатель Русинського наукового інституту в Мадярьску, основатель Русинського культурного з'єдинення „Будитель“, бывший представитель Русинів в русинськым самосправованні в Мадярьску, котрий народив ся на Підкарпатській Русі, коли іщі належала до складу Чехословакії.

В рамках лекцій одзвучали од реферуючих і мало знаны факты. Бескид припомняв, же на тім, же території Підкарпатської і Пряшівської Русі ввошли до складу Чехословакії має ведно із Грігорієм Жатковичом велику заслугу як раз Антоній Бескид. Тот в угорськім парламенті діяв як депутат вже за монархії. При роспаді монархії му было пропоновано здобыти посаду губернатора тзв. Руськой Крайны, з тим, же бы тоту територія неселена Русинами зістала під Мадярьском. Бескидовы реакції на тоту пропозицію было заснованя Руської народної ради в Пряшові, пізніше Централной руської народної ради в Пряшові, котра з'єдинила думаня выштых руських народных рад і прихильла ся ку рішанню, же території Русинів підуть до складу Чехословакії. На тот факт не звертати увагу ани Магочіяова енциклопедія, хоть є то єден і найвизначнішых моментів в жытові Бескида, котрий говорить о тім, же Антоній Бескид веде, як на благо свое, думав на благо своего народа.

Тібор Міклош Поповіч підкреслив, же Антоній Бескид був єдним із наших найвизначнішых політичных діятелів, котрий окрім іншого фінанчно дуже підпорював русинськы об'єднання, якы в тім часі діяли, интересовав ся о наших студентів, наприклад і тых, што штудували в тім часі в Празі, і односно котрого маєме великий довг. За словами Поповича мало честуєме тоту історічну особность, котра бы мала мати, ці уж на Пряшівщині або на Підкарпатію, „такий великий і красний памятник, який має Духнович у Пряшові.“ Поповіч має надію, же кідь ся таке діло не подарило його генерації, подарити ся то молодшым генераціям Русинів. Ціннымы были в рамках лекцій особы спомины реферуючих но і архівны матеріалы, котры Гавриїл Бескид за роки своего баданя позберав, і котры презентовав перед участниками семінара.

ПЕТРО МЕДВІДЬ

Памятник

Як повів Тібор Міклош Поповіч, односно Бескида маєме великий довг. Думка, же бы мав мати такий памятник, як і Духнович, є правильна. Но першым таким памяником бы мала быти якась монографія. Было бы барз хошене, жебы ся нашов історик, котрий бы якости монографію о особі Антонія Бескида написав, жебы Русины могли ліпше спознати жытовну путь і ціложытовну діяльність єдної із найвизначнішых особ нашой модерной історії і політики. Без того, жебы люди комплексно знали його особу і вклад до нашой історії, тяжко буде дакому будувати памятник з каміня і заліза.

NAJDOU SE STOPY RODINY NÁLEPOVÝCH?

Hledám podrobnosti o svém dědečkovi Romualdu Nálepovi a také o mém otci Jaromíru Nálepovi. Děda pracoval za první republiky jako financ pohraniční stráže v Užhorodě, tam se také oženil. V roce 1937 se mu tam narodila dvojčata Jaromír a Eliška. Datum jejich narození, tedy i mého tatínka, je 21. 3. 1937, místo Novoselice, tehdy okres Volové.

Eliška a maminka po porodu zemřely. Babička se jmenovala Božena Nálepová – Zapletalová. Prosím moc o radu nebo pomoc, jestli a jak se dá něco zjistit.

Hana Malá

JAK SE DNES JMENUJE RŮŽOVÁ ULICE V MUKAČEVĚ

Našel jsem vaši adresu na stránkách Společnosti přátel Podkarpatské Rusi a obracím se na vás s prosbou.

Moje maminka chodila před válkou do školy v Mukačevě v Růžové ulici. Dnes má 91 let a chtěla by se na tato místa ještě podívat. Ulici nemohu bohužel najít, byla asi přejmenovaná. Ví někdo, jak se jmenuje dnes?

Otakar Hons (otakar.hons@centrum.cz)

Uplynulý rok na Podkarpatské Rusi

Zdá se mi, že rok, který právě uplynul, bude na Podkarpatské Rusi pro naše přátele na dnešní Ukrajině zlomový. Myslím tím množící se – a velmi podložené – zprávy o zavedení bezvízových opatření pro cestování ukrajinských občanů do ČR. Byl by to ze strany EU rozumný a konkrétní, hmatatelný čin, jak projevít nelibost Evropy nad imperiálními zásahy vůči Ukrajině. Moskva hřeší na nemohoucnost Západu, na jeho strach z války.

Můžeme se tedy patrně těšit spolu s Ukrajinci na oživení cestovních ruchů mezi oběma zeměmi – vždyť ten nepoměr v bezvízovém styku trápí nejméně jednoho z nás. A Ukrajinci se budou nejen těšit z narovnávání poměrů obou zemí, ale také o to víc usilovat, aby se stali členy naší prosperující společnosti.

Zase jedno pestré léto je tedy za námi a nám, kteří jsme i v tomto roce navštívili naši „Podkarpandu“, zůstávají hřejivé vzpomínky na kraj plný kouzelné přitažlivosti, kam se tak rádi vracíme. Jsou mezi námi účastníci zájezdů – veteráni poznamenaní touhami se sem stále vracet; ti vám však sami nevysvětlí tajemství podobné nostalgie. Fakt je, že se na našich zájezdech najde vždy část návštěvníků, kteří v sobě už nemají nádherné očekávání, s jakými objevy se tam setkají. Nelitují, že já a mnozí jiní, jsme ochuzení o překvapivé objevy – známe to tu, víme své. Vždyť počet účastníků, kteří tuto zemi navštěvují opakovaně a byli na takových zájezdech už mnohonásobně, je dost výmluvný.

Nové účastníky však čeká údiv z toho, s čím se doma nesetkávají – jsou to především stále

slabé základy sociálního zabezpečení obyvatelstva. Např. obavy z onemocnění, jejichž léčení tu není ani zdaleka ošetřeno tak, jako u nás. V Česku máme uspokojivé nemocenské zajištění a nemusíme se bát vysokých výdajů, které na PR nemoci přinášejí. I výše důchodového zabezpečení je na Ukrajině žalostná – porovnáme-li koupěschopnost důchodců k poměru svých penzí, nepřestáváme žasnout nad jejich živořením. O svízelných ukrajinských nezaměstnaných se raději nezmiňujeme. Při porovnávání s našimi lidmi bez práce lze hovořit o jiném světě.

Nicméně, současný rozruch kolem umožnění vzájemného cestování dává tušit, že se i pro Ukrajinu blýská na lepší časy. Kdo by to této zubožené zemi nepřál!

JAN ROMAN

Všem našim členům, čtenářům a příznivcům přejeme radost a rodinnou pohodu o vánočních svátcích, zdraví a splněné naděje v příštím roce!
SPPR a redakce časopisu Podkarpatská Rus

Štěpán Rak mezi svými

Má plný diář na mnoho měsíců dopředu. Vystupuje stejně rád na velkých koncertních pódii, jako v klubovém komorním prostředí, v kavárničkách s kulturním programem, nebo v sálech malých měst. A také třeba na tak velkorysých projektech. Jeden takový připravil před Vánoce 2016 do pražské Lucerny s mezzosopranistkou Dagmar Peckovou pod názvem „Společně a vánočně“. Za několik týdnů, 24. ledna 2017, bude opět i s námi – pobeseduje a zahraje našim členům a přátelům v Domě národnostních menšin. Setkání jsme nazvali ŠTĚPÁN RAK MEZI SVÝMI.

Kytarový virtuos, hudební skladatel a vysokoškolský profesor Štěpán Rak se narodil v severočeském Duchově a žije v Praze. Má však rusínské kořeny. Jeho podivuhodný příběh známe z médií i z vyprávění samotného pana Raka na naší besedě v Domě národnostních menšin, kde jsme se s ním před několika lety mohli setkat osobně. Těšíme se na nové setkání. Štěpán Rak se narodil v léte 1945 rusínské mamince, příslušnici Rudé armády Vasylyně Slyvkové. Brzy po narození však dostal těžký záskrt a stonal tak dlouho, že ho maminka musela nechat v Československu. Jako příslušnice armády byla totiž odvelena na Ukrajinu. Po uzavření hranic nemohla zpátky. Když malého Štěpána zachránili lékaři v pražské nemocnici, osvojila si ho rodina Rakových z Prahy-Radotína. O svém původu dlouho nevěděl, jen prý slyšel od dětí v okolí hanlivé pokřikování „Rusáku, Rusáku, přivezli tě na tanku!“ Jak to s ním bylo, to se dověděl až v dospělosti, adoptivní rodiče mu to neřekli. A rovněž s velkým zpo-

děním se mohl setkat se svými pokrevními příbuznými na někdejší Podkarpatské Rusi a na Ukrajině. Setkání se sourozenci k Rakově překvapení zprostředkovala ukrajinská televize v pořadu podobném naší televizní Poště pro tebe.

Nová rodina se o něj dobře starala, vystudoval hudbu a stal se vynikajícím muzikantem, známým doma i ve světě. V roce 2000 ho prezident Václav Havel jmenoval profesorem na HAMU, prvním vysokoškolským profesorem svého oboru. Koncertuje, skládá, vyučuje, na koncertních turné a mistrovských kurzech na významných univerzitách, navštívil téměř sedm desítek zemí. Je znám i jako vynikající improvizátor a společně s hercem Alfredem Strejčkem jako spolutvůrce a interpret tematických hudebně-recitačních večerů. Nahrál řadu CD. Štěpán Rak rád fotografuje, zajímá se o numerologii a astrologii, a téměř vědecky pojednává téma „čaj“. Hlavně jej ovšem rád připravuje a obřadně pije. Čaj dal dokonce i název jednomu z jeho CD – Chvále čaje

ap